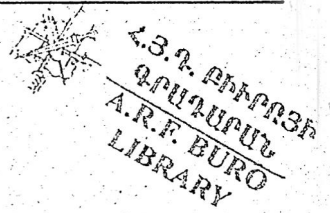

ԴՐՈՇՆԿ

„ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ“ ՕՐԳԱՆ

Ր Է Ֆ Օ Ր Մ Ն Ե Ր Ը

III

1-ն Օգոստոսի 1895 թ.

Տաճկական պետութեան ամբողջութիւնը և Փոքր-Ասիայում ներկայ քաղաքական դրութիւնը պահանջելու անհրաժեշտութիւնն է ծնունդ տւել այն հռչակաւոր ղեկորների ծրագրին, որով զբաղւած են այժմ այնքան ուղեղներ և որը, իբրև մի լա թ, դեռ շարունակւում է քաշքշել... որովհետև դրանց՝ այդ ամբողջութեանը ու statu quo-ին, ինչպէս քանիցս ասել ենք, վտանգ է սպառնում. այդ վտանգ սպառնացողը դարերով ստրկացած Հայ ժողովուրդն է, որ այսօր գլուխ է բարձրացրել ու իր մարդկային իրաւունքների յաղթանակն է պահանջում. և դրան հասնելու համար նա, ժողովուրդը, դիմում է յեղափոխութեան: Արեւմտե Հայկական ղեկորների ծագման կէտը Փոքր Ասիայի ներկայ քաղաքական փիզիոնոմիային սպառնացող Հայկական յեղափոխութիւնն է:

Համոզւենք, որ այս է ճշմարտութիւնը. համոզւենք, որ իսկապէս ղեկորները մի միջոց են վերոյիշեալ սպառնացող վտանգի առաջն առնելու, որի իրականացումը շատ ծանր հետեանք կարող է ունենալ եւրոպական պետութիւնների համար, եթէ նրանցից իւրաքանչիւրն աշխատի օգտւել այդ հանգամանքից՝ ինչպէս իւր շահերն են պահանջում և Հայ ժողովուրդին ու միմեանց փոխադարձ զինում չանեն: Մենք պնդում ենք, որ դիպլոմատիայի դրդիչ ոյժը՝ խառնելու Հայկական շարժմանը իրենց պետական շահերն են. և ոչ թէ մարդասիրութիւնը և այլն, ինչպէս նրանք և նրանց արքանեակներն են աշխատում հաւատացնել Հայ ժողովուրդին. մենք այդ ցոյց տւինք քաղաքական-սոստեսական դրական հիմունքներով:

Բայց բաւական չհամարենք այդ և հաւատանք կենդանի մարդկանց խօսքերին՝ դիպլոմատներին, որ սրանք

ղեկավարւում են բարձր, մարդասիրական գաղափարներով, հաւատանք, որ դիպլոմատները, իբրև մարդիկ, ընդունակ են մոռանալ մի բոլոր, հազարաւոր դիակների, աւերակ դարձած ու մարդկային արիւնով ողողւած երկրի առջև, որ իրենք ոչ միայն պետական անձեր են, այլ և իբրև մարդ ունին խիղճ, զգացմունք, որ գիտեն զգալ, յուզւիլ և արտասուքներ սրբել... Հաւատանք, և դիմենք նրանց մարդկային խելքով կազմած ղեկորների ծրագրին, որ պիտի վերջ տայ տիրող սարսափելի գաղանային բարբարոսութեանց, սպեղանի լինի վէրքերին և աւերակ ու սգաւոր երկրի թշւառ որդիներանց մխիթարէ...

Բայց նախ քան դիմել երեք պետութիւնների կազմած ղեկորների ծրագրին, պիտի դնել իբրև ընդհանուր հիմունք՝ որ մի ծրագիր այն ժամանակ ունի raison d'être, գոյութեան իրաւունք մի որ և է երկրի համար, երբ այդ ծրագիրը կազմւած է միաժամանակ թէ նոյն երկրի ժողովուրդների և թէ ընդհանուր մարդկութեան կեանքի պահանջների համեմատ, և երբ այդ ծրագրի հիմքը կազմւում է այն հողը, որին պիտի պատւաստւի. այլապէս՝ ծրագիրը այն ժամանակ է բաւարար և կենսական, նա այն ժամանակ կարող է դարմանել ժողովուրդի ցաւերը, երբ այդ ծրագիրը կազմւած է նոյն ժողովուրդի հասարակական կեանքում գոյութիւն ունեցող տնտեսական յարաբերութիւնների, փիլիսոփայական-հասարակական հայեացքների, հասկացողութիւնների ու սովորութիւնների համեմատ, իսկ միւս կողմից, միաժամանակ նրանք ղեկորները, կապել են վերոյիշեալները այն հասարակական կազմակերպութեան ձևի հետ, որը ծնունդ է մարդկութեան տնտեսական կեանքի ու նրա փիլիսոփայական-հասարակական հայեացքների, որոնք, իբրև անհրաժեշտ պայման՝ մարդկութեան յառաջագիմութեան և մարդկանց երջանիկ ապրելու համար՝ ապահովում են թէ մարդկանց աշխատանքը և թէ աշխատանքի արդիւնքից արդարացի կերպով օգտւելու կարելիութիւնը ու տալիս ազատ առպարէզ և նպաստաւոր պայմաններ զարգացնելու մարդ-

կային ֆակուլտետները, կարողութիւնները, որոնք անհրաժեշտ են մարդկանց՝ թէ՛ իբրեւ անհատի և թէ՛ իբրեւ հասարակական էակի:

Եթէ ծրագիրը չէ կազմած այս երկու հիմունքների՝ իրեն ժողովրդի և ընդհանուր մարդկային կեանքի պահանջների համեմատ, այդ ծրագիրը ոչ միայն կը մատնւի մեռելութեան, այլ և կը լինի փաստակար, մի չարիք նոյն երկրի համար. նա ոչ միայն պապականած սըրտերի վրայ չի կարող մի կաթիլ սառը ջուր գցել, այլ և նրանց կը խորովի, կայրի. . .

Ընդհանուր տեսութիւնից անցնենք մասնաւորի և այժմ մենք կանգնած ենք համբաւաւոր ընթերցանների ծրագրի դիմաց. —

Այդ ընթերցանները կազմած են Տաճկահայաստանում տիրող պայմանները փոփոխելու համար. սրանից պարզապէս հետևում է, որ դիպլոմատիան անբաւարար է համարել ներկայ դրութիւնը: Դիպլոմատիան անբաւարար համարելով ներկայ պայմանները, նա պիտի խմբագրէր այնպիսի ընթերցաններ, որոնք կարողանային փոփոխել նրանց, որ ասել է թէ՛ տիրող չարիքը ոչնչացնելով, պիտի առաջ բերէին տեղական բնակիչների համար նպաստաւոր պայմաններ: Իսկ այդ կարելի էր միայն այն ժամանակ, երբ նա ի նկատի առած կը լինէր երկիրը և նրա ժողովուրդները՝ իրենց պատմական կեանքով ու կուլտուրայով, երբ նա արհամարած չէր լինիլ երկրի հասարակական կեանքի՝ հիմունքները՝ նպաստաւոր ու աննպաստ կողմերով, տնտեսական, քաղաքացիական և իրաւաբանական յարաբերութիւնները ու լուրջ ուշադրութեան առած կը լինէր ամբողջութեամբ այդ տեղ թագաւորող չարիքները և ղեկավարած հումանիստական գաղափարով: Եւ այն ժամանակ, առաջի կէտը, որ կը գրաւէր ընթերցաններ կազմողների ուշադրութիւնը, այդ կը լինէր Տաճկահայաստանի ներկայ տնտեսական կեանքը ու քաղաքական վիճակը, որոնց նրանք կը գտնէին ոչ միայն անբաւարար, այլ և բոլորովին հակամարդկային և անհրաժեշտ անմիջապէս արմատական փոփոխութեանց ենթարկելու և նրանք՝ հայ ժողովրդի կեանքում արմատ բռնած լայն ընտրողական սկզբունքը մոցնելով կառավարչական բովանդակ գործողութիւնների մէջ, իսկոյն ձեռնամուխ կը լինէին հարկերին ու հողային խնդրին, սուլթանի-կէնտրոնական կառավարութեան իրաւունքներին և կառավարչական սիստեմին իւր ճիւղաւորութեամբ, ժողովուրդների յարաբերութեանց ու նրանց մտաւոր և բարոյական կեանքին, մի քանի դասակարգերի վերաբերումը դէպի ժողովուրդը ու սրանց փոխադարձ, յարաբերութեանը և այլն:

Ընթերցանները պիտի շօշափէին գլխաւորապէս այս խնդիրները. մինչդեռ դիպլոմատիան թողել է կենսական խնդիրները, թողել է չարիքը իւր արմատում և միայն վերցրել է խնդրի արտաքին կողմը, մակերևոյթը: Նրա առաջին հոգսը եղել է՝ որքան հնարաւոր է, չըղիպչել սուլթանի միապետական իրաւունքներին, այսինքն՝ չարիքը արմատում թողնել, և գլխաւորապէս ծանրացել է պաշտօնեաների ինչ կրօնի լինելու վրայ և այդ հարցը վճռել է նրանց յիշատիկ պարածելով. . . այսինքն, եթէ շրջանի, գաւառի, գաւառակի ազգաբնակչութեան մեծամասնութիւնը քրիստոնեայ է, այն ժամանակ կառավարիչները քրիստոնեաներ են, իսկ օգնականները մահմեդական, և հակառակը. իսկ դրանց իբրեւ խորհուրդատու ընտրում է յանձնաժողով, որի անդամների կէսը քրիստոնեայ են, կէսը մահմեդական. եթէ ազգաբնակչութիւնը խառն է, եթէ ոչ՝ յանձնաժողով բոլոր անդամները պատկանում են ազգաբնակչութեան կրօնին. կարծէք թէ Հայկական խնդրի էութիւնը կայանում է կրօնի մէջ. բոլոր պաշտօնեաները նշանակում է սուլթանը, կիսապաշտօնապէս յայտնելով եւրոպական պետութիւններին, տուրքերի բաշխման ձևի, սիստեմի, տեսակի և քանակութեան մասին ոչ մի բառ, թէ և հաւաքած տուրքերի մի մասը պիտի մնայ երկրի ծախսերը հոգալու, այն էլ յհամաձայն կառավարութեան կողմից հաւանութիւն գտած բիւդժէթի. կառավարչական հարցը թողած է ապագայում կազմելիք մի ինչ որ յանձնաժողով, իսկ միւս տնտեսական հարցերի մասին ոչ մի յիշատակութիւն, ինչպէս և ժողովրդի իրաւունքների, մամուլի և այլն մասին, որոնց ցուցակը շատ երկար է և թւելը ապարդիւն. . .

Այժմ ասացէ՛ք, ո՞րտեղ է այն արմատական փոփոխութիւնը, որ մտցրած է երկրի քաղաքական ու վարչական իշխանութեան, մարմնի մէջ. ո՞ր չարիքի առաջն է առնւած, ո՞րտեղ է հումանիստական գաղափարը, ո՞րտեղ է ժողովուրդը և նրա իրաւունքները, ո՞րն է ժողովրդի պահանջներին բաւականութիւն տալիս, ի՞նչով են ապահովում նրա աշխատանքը, պատիւը, կեանքը, և վերջապէս ի՞նչով է վերջ դնում դժոխային դրութեան. . .

Չ Խ Ո Ի Բ Ի Կ Ո Ի Ի Ը

(ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ)

Յովհաննէս Ագրիպասեանի և Ալէքսանդր Գօլօշեանի անմոռաց գերեզմանների շուրջը մի կոիւ ևս:

Մայիս 30-ի գիշերն է: Արիւնալի աղօթարանը բաց-

ւում է: «Դաշնակցութեան» հայդուկային խումբը վաղում, թուրքում է. նա այլ ևս չի նայում ոչ ջրի, գետի և ոչ քարի, կրակած է ու համերաշխութեամբ սլանում է, որովհետև լոյսը մօտենում է... Ընկերները մինչև ծնկները ցելի ջրի մէջ են, այրում են, ոտքերի տակը պողոճակներ են դուրս եկած. ոչինչ, ան մեռնիմ ես այդ յոգնած ոտքերին: Լոյսը բացւում է, մեր ընկերները հազիւ իրանց ձգում են Զուխ գիւղից կէս ժամ հեռու, Գիւղալուարա ձորի բերանը և իսկոյն թափնում են ցածը, շատ ցածը դիրքի վրայ, քարերի տակ: Բռնում են երկու, իրարից բաւական հեռու դիրք, իսկ բարձր կէտում դնում պահապան:

Ժամը 8-ին (հարոպակ) երևում է Զուխ գիւղից մի քիւրդ, միամիտ մօտենում է խմբին ցածրի դիրքից: Պահապանն իսկոյն նկատում է այդ, մինչ այս այն քիւրդը փախչում, անհետանում է: Զանցած մի ժամ, պահապանը նորից լուր է տալիս, թէ Զուխի հաւարը թափւեցաւ: Քնհատ, ջարդած հայդուկները թուշում են իրենց հրացանների գլուխը: «Նուիւ, կուիւ, գողում են մեր ընկերները, երգ»: Հասնում է և Դուււալայի հաւարը: Հաւարի են հասնում նաև Զուխ կիրճի պահականցի ծոյլ զափտիաները:

Ըստ երևոյթին 100-ի չափ են թշնամիները, թէև քիչ հրացաններով: Արժէ կուել և պայթում են առաջին անգամ մեր ընկերների հրացանները, տաքանում է կուիւ: Առաջի քայլին երկու հատ գլորում են թշնամուց, որ հազիւ նկատում է մերոնցից: Սակայն քիչ ժամանակից յետոյ քիւրդերն ու անվարտիկ զափտիաները տեսնելով յեղափոխականների անգուլթ և փորձած գնդակները, փախչում են հեռու, գողալով «փախէք, փախէք, սրանք դե են, սրանք մեզ կը կոտորեն»: Դիրք են բռնում հեռու և գլուխները քարերի տակից դուրս չեն հանում: Վսիւն անտանելի է դառնում, դանդաղ, միայն երբեմն երբեմն հրացան է պայթում: Քիւրդերը հաւարի էին ղրկած Բաշկալա և Խօշաբ, որոնց մէջ տեղն էր գտնւում մեր հայդուկային խումբը: Վէս օրին քիչ էլի սկսում է սաստկանալ, բայց հեռւից: Խուճը մաս մաս կոււում և հերթով քնում է, արհամարելով այդպիսի զգուշիւ կուիւ և ինքն այնպիսի հանգամանքների մէջ էր, որ չէր կարող հետամուտ լինել: Երեկոյեան դէմ կուիւ քիչ քիչ սկսում է տաքանալ, բայց երբ երեկոյեան ժամը 5-ին թափւում են երկու գաւառներից օգնութիւնները, գնդակները սուլում են, Զուխի շղթաները կրկնապատկում: Ըստով միտնում է, հերոսների խումբը ձղում անցնում է այդ հարկուրաւոր գայլերի միջից բոլորովին անվնաս և անվնաս շարունակում իւր ճանապարհը:

Բաշկալայից լուր առանք, թէ երկու զափտիա և՛ երկու քիւրդ են սպանւած, ոմանք ասում են աւել, ոմանք պակաս, իսկ քրդերը միշտ ծածկում են:

— Վուիւց յետոյ:

Վնոհետև Խօշաբից պաշտօնական հեռագիր ղրկւեց կուսակալին: Վասկածելով, որ «Դաշնակցութեան» խումբը կը թափւի Վան, իսկոյն Աթրաբ լեւան աջ և ձախ կողմի փոքրիկ կիրճերի վրայ կօրդօններ դրին, բռն-

նեցին այդ գաւառների բոլոր ճանապարհները:

Սոււարիներ ղրկւեցան Վանից Քուէլ հայ գիւղը, Ըրտկեալուեան և ուրիշ գիւղեր: զուր, գուր:

Հարեմին արժանի սուլթան, սրանք բողաղքեասանի գնդակներն էին, սրանք կը ձղեն ամեն ուղղութեամբ: Վեցցեն հայդուկները:

— Մի քանի օր առաջ մի այլ, լոկ միայն փրփուր հանող խումբ սահմանից ներս մտաւ և... առանց դիմադրութեան յանձնատուր եղաւ և Վասպուրականի առանց այն էլ պահպանողական ժողողդի ոգին թուլացրեց: Ուրախ ենք, այս ընդհարումը մի քիչ սիրտ տուց:

— Լսում ենք, թէ Մոկսում չորս գիւղ են թալանել և 12 մարդ սպանել քիւրդերը, շուտով կը ստուգուի: Իբր թէ 12 կանայք ևս բռնաբարւած են:

Մ 5 Վ

Ն Ա Մ Ա Կ Ա Լ Ա Շ Ա Կ Ե Ր Տ Ի Ց

Հայաստանի գաւառներէն ամենէն խուլ անկիւն Ալաշկերտն է: Նր թալին, կը տանին, կսպանին և այս ամենը կը մնայ անյայտ: Քիւրդ բէկերի ու տաճիկ պաշտօնեաների կամայականութեանց չափ ու սահման չի տեսնիր: Յիշենք այստեղ մի քանիսը մեր տառապեալ ժողովրդի դառն վիճակի հետ մօտաւորապէս ծանօթացնելու համար:

Քիւրդերը օր ցերեկով Ս. Յովհաննու վանքի միջէն տարան Բօդիկան գիւղ Յովհաննէս եպիսկոպոսի եղբօր աղջիկը և սրա երեք տարեկան որդին: Ահա երկու ամիս է, եպիսկոպոսը գացած է Բայազէդ փաշայի քով բողոքելու, սակայն աղջիկը դեռ ևս չէ յանձնւած իրեն:

Քիւրդերը անցեալ աշնան ուժով մտան Ներքին Բօդի գիւղը, բռնի գրաւեցին հայերի տները և ապրանքը: Խեղճ գիւղացիք ձմեռը մնացին վանքի մէջ և Խոււլու Պուճախ գիւղում: Այժմ եպիսկոպոսի միջնորդութեան շնորհիւ քրդերը հեռացած և հայերը բռնած են իրենց տեղեր:

Խոււլու Պուճախ գիւղում քրդերը գիշերը յարձակւեցան Պօղոս աղայի տան վրայ ու եղբօր վիրաւորելով, տարան տան բոլոր թանգագին իրերը:

Նոյն գիւղում մշտապէս նստած Մուրադ պէյը, որը Ալի աղի մարդն է և անվերջ գէշութիւններ կընէ բոլորովին անպատիժ, կատարեալ պատուհաս դարձած է գիւղացոց համար: Իսկ ինքը՝ զիւնցի Ալի աղան Բուրդոս գիւղ կը նստէ:

Նոյնն է Ռըխգամ բէկ միլիադմը Խըդըր գիւղում:

Զօղալի Բագր էֆ. քեատիպ քիւրդը Դիադին գիւղէն տարաւ 8 եղ, 30 ոչխար, 50-60 սոմար ցորեն ու գարի՝ վիրաւորելով հանգում 3 մարդ:

Խըդըր գիւղում քրդերը եկեղեցին բնակութեան տեղ են շինած, աւազան՝ բուխարի և մէջն էլ երկու թոնիր փորած:

Եօնջալու գիւղից Մէհմէդ աղան (Նադօյի լամուկ)

տարաւ 20 եղ, և վերաւորեց հօտաղին: 8 ոսկի առնելով, եզները ետ տւեց:

Մանկասար գիւղից Բալօ և Աւդրահման զաւաղները տարան 10 ոչխար, 20 սոմար ցորեն: Իսկ անցեալ գարնան սպանեցին տէրտէրի եղբօր տղուն: Աւդրահմանը այժմ սպանւած է, իսկ Բալօն ձերբակալւած:

Սակայն քրդերը ամեն անգամ անպատիժ չեն մնար: Քրդերի քարվան կանցներ Եօնջալու գիւղի մօտով: Քրդեր գիւղ կը մտնին և կը պահանջին հաց, իւղ: Հայերը կը գիմադրեն և ծագած կուռում կը ջարդին քրդերին ու գիւղէն դուրս կը վռնդին: Այս առթիւ 12 հայ 20 օր բանտի մէջ կը մնան և 8 ոսկի տուգանք տալէն ետքը կազմաւին:

12 քիւրդ կը յարձակին նոյն Եօնջալու գիւղի վրայ կը քշին նախիրը: 6 հայ տղերք հաւարի կը հասնին, և երկու քիւրդ վերաւորելով, կը փախցնին միւսներին ու նախիրը կը խլին: Ար խլին նաև երկու խէնջար և մէկ թուր:

Ղարաքիլիսում՝ ահա 4 ամիս է, ձերբակալւած կը պահեն 14 հայ վաճառականներ: Անոնց միակ մեղքը ստակ ունենալն է: Թաթախման գիշերը ամբոխը կառավարութեան պաշտօնեաների դրոմամբ պատրաստութիւն կը տեսնէր յարձակում գործելու հայերու վրայ: Իսկ երբ հայերը (Ղարաքիլիս, 80 տուն հայ և 100 տուն տաճիկ) նկատելով այս, իրենք ևս սկսան պատրաստութիւններ տեսնել պաշտպանութեան համար, տաճիկ ամբոխը ետ կայնեցաւ այդ մտքէն:

Նոյն տեղ գիշերով երեք մարդ սպանեցին և 2 աղջիկ ու մէկ կին յափշտակելով, Բիմբաշին տարան:

Եօնջալու գիւղում ձերբակալւած է և Կարին տարւած Տէր Յովհանէս քահանան:

Կառավարութիւն ամենեւին յետ չի մնար քրդերէն: Գաղթականների մասին ոչ մի հոգ չի տաներ, և աւելի խստութեամբ կը վարուի ժողովրդեան հետ: Հարկը, որ կը հաւաքուի առաջ 4 ամսւայ ընթացքում, այժմ կը հաւաքուի 2 ամսւայ: Չնայած որ հունձը այս տարի լաւ պիտի լինի, յոյս չկայ բնաւ, որ ժողովրդի տանջանքները մեղմանան:

Ահա այն գիւղերի ցուցակը, որոնք դատարկեցան և քրդերով լեցեցան. 1. Քուպղուան (40 տուն), 2. Չիրոն (30 տուն էր, մնացեր է միայն 2 տուն հայ), 3. Խըրդըւ (40 տ.), 4. Խալանդատ (20 տ.), 5. Ներքին Բօդի (30 տ.), 6. Կեալդեհաւք (20 տ.), 7. Նօվբուզ վանքի գիւղ (30 տ.), 8. Սօֆիա (30 տ., բռնած են Ռուսաստանից գաղթած թարաքամաններ):

Նորէն վերջերս վերադարձած են իրենց աները եւ պիսկոպոսի միջնորդութեամբ՝ 10 տուն Ներքին Բօդի, 3 տուն Խըրդըւ:

Ե Ո Չ Ղ Ա Տ Ի

Ա Ր Դ Ի Վ Ի Ճ Ա Կ Ը

1893 տարւայ կոտորածին նկարագրութիւնը ըրած եմ ձեզ ըստ կարելոյն: Կապելու համար հայ սրտերու վէրքերը, զորս բացած է յիշեալ ջարդը, Էնկիւրիի կուսակալ Մէմուտհ փաշա և Մուստաֆա փաշա, որ իր մոլեռանդութեամբն և անգթութիւններովը նշանաւոր է ու եկած է իր բարբարոս, կեղեքիչ իշխանութիւնը դիակներու ու աւերակներու կանգնեցնող մեր յարգարակորով՝ սուլթանի կողմէ, կը սկսին գործել՝ կարգ մը անմեղներով լեցունելով բանդերը, որոնք արդէն լեցուն են հոգեւար վերաւորեալներով: Բանտարկեալ քրիստոնեաներից իւրաքանչիւրին յարմար զրպարտութիւններ պատրաստելով՝ բաժնեցին 200-ի չափ խալմ սրիկաներու, յետոյ շղթայակապ հանցին զանոնք պատերազմական ատենին առջև. հոն դատաւորները սուտ վկայութիւններ ըսելէ յետոյ, առանց մօտիկ ընելու այն արդար գիտողութիւնները, զորս կընէին զրպարտեալները, ամենքն ալ դատապարտեցին տարբեր պայմանաժամերով, որոնց 17-ը մահաւան: Եւ ինչո՞ւ չընեն, երբ այս խժոժութիւնները կառավարութեան թելադրութեամբ և միարեւելոս բարձունքէն միւսեզգիներու ըրած մէկ նշանովը կատարւած են: Յիշեալ կուսակալն ու պատերազմական ատենի անգամներն, որոնք տեսնանք նկատումներով հրապարակը աղմուկով լեցունելով՝ ժողովրդեան անհուն վնասներ հասցնելու պատճառ եղած են: Մինչդեռ անդին՝ յանդերուն խորշերը, 180-ի չափ անմեղներ յանձնած են դազանաբարոյ և մարդասպան բանդապահներու, որոնց վայրենի բնաւորութեան հնարած սոսկալի տանջանքներու տակ կը չարչարին և որոնց արձակած աղաղակների բնաւ ու է աղղեցութիւն չընեն յիշեալ տանջողներուն քարացած սրտին: Ահ, այս բարբարոս ու անգութ կառավարութիւնը դեռ կապրի ու չի չքանար աշխարհիս վրայէն... Բայց կը յուսանք, թէ լուսաշող արեւը վերջապէս օր մը, ինչպէս ուրիշներուն, նմանապէս մեր անկախ կեանքը պիտի լուսաւորէ: սակայն ափսո՛ս, անոր ճառագայթները անթիւ աւերակներու ու զոհերու վրայ պիտի չողողան...

Այն պաշտօնատարք, որոնք որպէս թէ արգարութիւնը ի գործ դնելու և խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար եկած էին, աւերակ, սոսկում և սարսափ սփռեցին չորս կողմ, մոխրի վրայ նստեցուցին Եողղատի բնիկ հայ ժողովուրդը: Ըրջակայ հայ գիւղերուն մէջ, տուրքերու գանձման համար, եղբայրներ և այլ կենդանիներ ու առարկաներ գրաւելով՝ աներեւակայելի աժան գներով կը ծախեն թուրք գնորդներու, որոնք արդէն ընկեր են թահսելաբաններուն: Եղած ձերբակալութեանց շնորհիւ, ժողովուրդն անկարող եղած

է իր արտն ու այգին մշակելու: Եւ արդէն Երկրագործական դրամատունն ալ դադարեցուցած է իր փոխառութիւններն հայոց, որով անսթուգիւնն ու թըշառուութիւնը սոսկալի կերպով կը տիրէ հայ գիւղերու մէջ: Գոհ պիտի ըլլային, եթէ Քենիչ-Յանձնախումբին անգլութիւնները ասոնք միայն ըլլային: Ասոնք թուրք ժողովուրդն ու զինուորները այնքան շփացուցած ու քաջալերած են, որ անոնց աչքին շան մը չայի իսկ յարգ և արժէք չունի հայ մը: Թահսեղարներն ու զինուորները, տուրք հաւաքելու պատրուակաւ, խումբ խումբ գիւղերը կը թափեն. ուր ժողովուրդը, ինքը արդէն չոր հացի կարօն՝ հաւով ու վառեակներով կը կերակրէ զանոնք և անոնց՝ մահաւոր ընտիր գարինով: Եւ այդ բարբարոսները, ճեմելէ, հայհոյելէ և, անպատկառ, անոնց պատիւը բռնաբարելէ յետոյ, կստիպեն, որ ականատես ժողովուրդը հաճութեամբ ընդունի ասոնք ու բնաւ բողբոջ ձայն չբարձրացնէ: Քանի քանի անգամ տեսնած է, որ որ գիւղի մէջ գեղեցիկ աղբիկ կամ հարս գտնուած է, կառաջարկութեան զօրքերը անմիջապէս կոխած են անոր տունը և, կապելէ յետոյ անոր նշանածը կամ էրիկը, անոնց ներկայութեանը պղծած ու յագեցուցած են իրենց գազանային կըքերը. ու կառաջարկութիւնը, որ այս ամենուն ականատես եղած է, բնաւ կարեւորութիւն չէ տւած:

Աս դէպքը կրնայ գաղափար մը տալ այն ընթացքին վրայ, զոր կառավարութիւնը բռնած է հայերուս դէմ:—Ուղեւորու ըսած տեղը, ուր կը գտնուի կառավարական պալատը, թուրք զինուոր մը Ծաղիկ անուն հայ աղջկան մը կուսութիւնը կը պղծէ բռնի: Աղջկան հայրը կը գանգատուի այդ զինուորի հարիւրապետին, որ սա պէս կը պատասխանէ՝ «ասածի մանր մունր բաներու համար մի բողբոջէ, եթէ ոչ ամենըդ ալ բանալիք եցունեմ»: Ահա այս ամուսիններն, հայրերն ու նշանածներն են, որոնք խումբ խումբ «Արդարութեան դուռը» կը դիմեն՝ դարման խնդրելու համար այն վերքին, որ իրենց աղջկան, հարսին կամ նշանածին պատիւը այդ վայրենիներու գազանային կըքին զոհելէն գոյացած է իրենց սրտին վրայ, զոր իբր միակ դարման՝ «ձեզ բանտը կը լեցունեմ» կըսէ: Պատճառ, — որովհետեւ պատիւ կը փնտռեն, իրաւունք կը պահանջեն, իրենց պաշտպանելու կը համարձակին: Ահ, անոնք որ դիակնային վիճակ մը ունին նիւթապէս, պէտք չէ՞ որ միւսնոյն վիճակին ենթարկել բարոյապէս ալ:

Մարդանի կօլէժի շրջանաւարտներէն Գասպար Լօրտեան, իր չորս ընկերներով մէկտեղ, աւելի քան երեք տարիէ ի վեր կը փոխ Եողջատի բանդին մէջ, առանց պատճառի Ասոնք մահաւոր դատապարտեցան՝ ամենափոքր ապացոյցի մը իսկ չգոյութեան և հակառակ այն հարիւրաւոր վիճակներու, որոնք կը հաստատեն թէ ամբաստանութեան օրը Մարդանի մէջ չէին գտնուիր յիշեալները, այլ Հաճի-Քէօ: Պօլսոյ անգլիական դեսպանին միջնորդութեամբ Էնկիւրին ղրկեցան՝ այն տեղի վերաքննիչ ատենին առջև վերստին դատուելու համար: Անգլիոյ հիւպատոսին ներկայութեանը երևան ելած է յիշեալներու անմեղութիւնը, բայց այն պահուն, երբ

բոլորովին անպարտ ըլլալին պիտի հաստատուէր, վերաքննիչ ատենի անգամը, որոնք ուզածնուն պէս կը վարին արդարութեան գործերը, զանոնք Եողջատ կը ղերկին վերստին, առանց ու եւ վճիռ արձակելու: Հոն մութ և խոնաւ զնտան մը կը նետեն և անկէ վերջ բնաւ անունին չէ յիշած, որպէս թէ մեռած ըլլային խեղճերը:

Քաղաքին երեւելիներէն՝ Խալիլ Խալիտ, Լուծփի և Օսման պէյերն ու Սալիհ և հաճի Հաշմ՝ էֆէնտիները, որոնք դատարանի և մէջիսի խտարէի անդամներէն են, բոլորովին կը կողպտեն Եողջատի և շրջականերու բոլոր հայ ժողովուրդը: Առաջները, երբ թուրք մը հայու մը գէշութիւն ընել ուզէր, բաւական էր որ ըսեր թէ՝ «կեաւուր տինիմէ սէօյտիւ» (անհաւատը կրօնքին հայհոյեց), երկու սուտ վկայով կամ լեզուն կը կտրէին և կամ կաքօորէին. իսկ հիմա՞, «կեաւուր գօմթի տիր» ըսեցա՞ւ մի, վկայի ալ պէտք չկայ. կամ յիշեալ պէյերուն և էֆէնտիներուն ուզածը տալու է անպատճառ, եթէ բոլորովին կարողութենէդ վեր ալ ըլլայ և կամ կրելու է այս սոսկալի շղթաներն ու նորահնար տանջանքները՝ զորս կուտան գօմթի տնոնով:

Եողջատի բոլոր գաւառակներու մէջ մէյմէկ տէրէպէյիներ կան. ասոնք այն աստիճան քաջալերեցան Քենիչ-Յանձնախումբին հայոց դէմ բռնած ընթացքէն, որ «դուք գօմթիէ էք, ըսելով, բանտարկել կուտանք» սպառնալիքներով հայերը կը տանեն կառավարութեան դուռը և հոն՝ «սաթղըմ, փարասընը թէմամէն աղըմ» (ծախեցի և ստակն ալ առի ամբողջովին) ըսել տալով՝ առանց ստակ մը վճարելու, իրենց վրայ դարձնել կուտան այն արտերն ու աղօրիքները, այգիներն ու պարտէզները, որոնք ժողովրդեան կեանքն են, միակ հարստութիւնը: Դատաւորները ընկեր եղած են այս կեղեքիչներուն հետ: Ասոր վրայ ժողովուրդը կը բողբոջէ նահանգին կուսակալին, որ զանոնք կանչելով իր մօտ, ցոյց կուտայ այն ամեն բողբոջաբերը՝ որոնք ժառուցած են իրեն, յետոյ այլ և այլ սպառնալիքներով մէկէն 200, միւսէն 300 ոսկի աւնելով թող կուտայ: Այդ շարագործներն են՝ գըրըշհերցի-Քէօօր օղլու Հիւսէյին պէյ, Խաթուն օղլու Ալի պէյ, — որ պաշտպան է հուսակաւոր աւազակ Գըշար պէյ օղլու և անոր հետեւորդներուն — նշանաւոր հարստահարիչ կեսարացի Իպրահիմ, Եողջատի պէյերն ու ուրիշները: Ահա այն բողբոջաբերն, որոնք կուսակալին՝ անոր, որ պարտաւոր է իրենց պատին ու իրաւունքը պաշտպանելու, այսպէս քաջալերանքի գործիք մը եղաւ: Ահ, որովհետեւ խեղճ ու անտէր ազգը, անգութ գազաններու ձեռքը միացող այս թշառ ժողովուրդը, որով յայտնէ իւր ցաւը. նիւթապէս և բարոյապէս ոչնչացած ենք: Շատ մը թերթեր լեցնելու է նկարագրելու համար այդ տէրէպէյիներէն Բուստիյին գիւղացի Չէրքէս պէյ զատէ Հիւսէյին և Օմար պէյերուն ու իրենց 7-8 հատ զաւակներուն գործած հարստահարութիւններն ու կեղեքումները: Ուստի, մենք այդ ամենը մի կողմ դնելով, սաչափը կըսենք, թէ ասոնք աւազակի խումբ մը ունին:

իրենց ձեռքի տակ, Կեսարիոյ և Բուստանի միջև, որոնք անխնայ կը կողոպտեն ու շատերն ալ կը սպանեն այն ամեն քրիստոնեայ ձամբորդներուն, որոնք առևտուր ունին Կեսարիոյ հետ: Անցեալ տարու հոկտեմբեր ամսոյն մէջ կողոպտած ու սպանած են Թէրէշի գիւղացի Յակոբ քէհեան և վերջերս ալ Կիւրտէհցի Խաչատուրը և ուրիշներ, որոնց անունը չեմ կրնար յիշել: Հոկտեմբեր վերջերը, դարձեալ մի և նոյն ձամբուն վրայ, 7 քրիստոնեաներու քիթն ու ականջը կը տրած և գրպանին դրած էին: Ուզունլուի դատարանը անձամբ քննեց ու տեսաւ ասոնք, բայց բնաւ չհետապնդեց չարագործները. որովհետեւ ատով վշտացուցած պիտի ըլլային Հիւսէյն և Օմար պէյերը, որոնք աւագակներուն ազգականներն են: Երբ գայմագամն, մուլթասարըն ու կուսակալն ընկեր են իրենց հետ, այլ ևս կը զգուշանան ամեն տեսակ չարագործութիւններ ընելէ: Քրիստոնեաներուն համար ասոնք գիտնալ, ուրիշ մը հաղորդել և կամ կառավարութեան դիմել ոճրագործութիւն մըն է. բանտ ու տանջանք պատրաստ է իրենց համար, եթէ ոչ պէտք է գրաւոր խոստովանել, թէ իրենց ըրածը պարզապէս զրպարտութիւն է:

Ուզունլուի մէջ, ուր մինչդեռ զինուոր պահելու բնաւ պէտք չկայ, կարգ մը սրիկաներու զինուորական զգեստ հագցնելով, գիւղերը կը շրջեն, ուր ամեն կերպ կեղեքումներ ի գործ կը դնեն: Ասոնք մինչև իսկ չոր հացի կարօտ տուներ մտնելով՝ համեղ կերակուրներ կը պահանջեն, հակառակ պարագային կը գանակոծեն և այլ և այլ տանջանքներ կուտան: Փախըացի Խալայեան Կարապետը կտոր կտոր ըրած Ուզունլուի և Չալապվէրտի միջև: Պատէր օղլու աղքատ ծերունիի մը այգին մտնելով աւերելէ յետոյ, երբ խեղճ մարդը կաշաղակէ, անմիջապէս վրան հաւաքելով այն ապտիճան կը ծեծեն, որ երկու օր վերջը կը մեռնի: Կառավարութիւնը, որ պատուոյ բռնաբարումը, կողոպուտն ու սպանութիւնը, պզտիկ ու անկարեւոր բան մը կը համարէ, արդիօք ի՞նչ կերպ ոճրագործութիւններ մտադրած է մեր մասին, որ իրեն մեծ երկնայ: Մեզ լուծութեան դատապարտած են, մեր բողոքները անխելի կը մնան և միւս կողմանէ չարագործները կը կատարեն, սոսկալի՜ կերպով կը կատարեն. ի՞նչ կեանք է այս...

Մէօպէ-Չիմէնց գիւղացի Պօղոս անուն երիտասարդ մը, որ երկաթագործութեամբ կը զբաղէ, խռովարարներէն է ըսելով բանտ կը նետեն, ուր պատիւը կը բռնաբարեն հոն բանտարկած մարդասպաններ. խեղճ տղան չափազանց զգացելով այս բռնաբարումէն, կը խելագարի, որով կը պարտաւորին արձակել զինքը: Անկարելի չտեսնել ու չարտասուել այդ տղուն վրայ, որ Ուզունլուի փողոցներուն մէջ կը թափառի յիմարական աղէխարշ շարժումներով:

Պէպէքէն Փէօհրէնկ հարսանիքի կերթան կին մը, աղջիկ մը և այլ մը: Ճամբան համանցի թուրքերը՝ վերանին յարձակելով, կուգեն կիներուն պատիւը բռնաբարել: Երիտասարդը, Անանեան Մանուկ, կը դիմադրէ: Թուրքերը, զէնքը ձեռքէն առնելու նպատակաւ, գաւազանով զարնել կուգեն թէկն. գաւազանը հրացանին

ձգողին հանդիպելով՝ կը պայթի և գնդակը կերթայ թուրքերէն մէկուն կը դիպչի. թուրքերը կը յարձակին անոնց Մանուկի վրայ և, մեռնելու աստիճան բերելէ յետոյ, Ծաղիկին կուսութիւնն ալ կը պղծեն: Խնդիրը դատարան կիյնայ և Մանուկը, իբրև մարդասպան, 15 տարւան բանտարկութեան կը դատապարտուի: Բժշկաց կողմէ հաստատուեցաւ, թէ Ծաղիկին կուսութիւնը պղծած էր. բայց բնաւ չփնդուեցաւ բռնաբարողները:

Բուն Եղգլատի մէջ գիշերները գօլ պտտող ոստիկանները, հայերը բռնելով բանտ կը նետեն, չապտեր ունենան կամ չունենան. յետոյ շատ մը ստակներ առնելով թող կուտան: Ասոնք կը բանտարկեն մարդ մը իր հետ գտնուող 14 տարեկան տղու մը հետ: Պահպանները կուգեն գիշերը բռնաբարել տղուն պատիւը: Գասպար անուն երիտասարդ, զոր վերև յիշեցինք, կը դիմադրէ: Հետեւեալ օրը անոնք կարճակէին. իսկ պահպանները Գասպարէն վրէժ լուծելու համար, գիշեր ժամանակ տանի չափ մարդասպան տաճիկ բանտարկեալներ զինելով վրան թող կուտան: Այս գազանները խեղճ տղուն ամեն կողմը վերաւորելէ յետոյ, կը բռնաբարեն պատիւը. ասով ալ չբաւականանալով աւելի մը կապած երկար գաւազան մը կը կոխեն... և խելայեղ վիճակի մէջ թողնով կը մեկնին: Գասպար քանի մը օր յետոյ կը սթափի իր այս վիճակէն և խնդիրը դատարանին կը ներկայացնէ: Դէպքը, յետ քննութեան, կը հաստատուի բժշկաց կողմէ. բայց փոխանակ պատժելու այդ ոճրագործներն ու զանոնք քաջալերող պահպաններն, ընդհակառակը, Գասպարին և ընկերներուն մահաւան կը դատապարտեն: Ահա բողոքին հետեւանքը...

Ասկէ երկու շաբաթ առաջ Հեքազ գացող միւլթիին և հարստահարիչ Խալիլ պէյը ձամբելու համար երկու հազարի չափ սօֆտիաներ և հրոսակներ համախմբեցան դրօշակին տակ, որոնք քրիստոնեաներու թաղերը պտտելով, բոլոր տուները քարեցին և շատ մը մարդիկ ալ վերաւորեցին: Կառավարութիւնը ականատես էր ասոնց, լուծիւն պահելէ գատ բան մը չըրաւ: Խնդիրը Էնկիւրուի անգղիական հիւպատոսին ականջը իյնալով վալիին կը դիմի, այս վերջինը նեղը մնալով թէև քանի մը ձերբակալութիւններ ընել կուտայ, սակայն տարակոյս չունենք, թէ քանի մը օրէն ամենքն ալ պիտի արձակին:

Ահա հետեւանքը այն ազդեցութեան, զոր թողոց Մուսթափա փաշա մեր նահանգին մէջ:

Ամեն կողմ աւեր, կողոպտում, պատուոյ բռնաբարում, սպանութիւն կը տիրէ: Ի՞նչ կեանք...

Ն Ա Մ Ա Վ Օ Ր Դ Ո Ւ Ի Ց

Օրդուի շրջակայ հայաբնակ գիւղի մը մէջ զարհուրելի դէպք մը պատահեցաւ: Յիշեալ գիւղի միւսիւրը

քանի մը աղաներու հետ խորհուրդ կընեն ջարդել հայերն ու այս նպատակով հրաման կընեն տաճիկ գիւղացիներուն: Գիւղացիք, որ արդէն գրգռած տրամադրութեան մէջ կը գտնուին վերջին ատեններու պատահած դէպքերէն, երբ վարչական պաշտօնաւորէ մը կը խրախուսին, բնականաբար սանձարձակ կը սկսին իրենց շահատակութիւնները: Ուստի տեղոյն տաճիկ գիւղացիք հայ ընտանեաց վրայ յարձակելով, կսկսին աւերել պարտէզները, կոխկրտել հնձած դաշտերը և թալանելով ու կողոպտելով հայերու ստացւածքներն, սուրերնին քաջած համարձակ, քար ու փայտով ալ կը յարձակին հայերուն վրայ: Խեղճ գիւղացիք սարսափած յանկարծական այս յարձակումէն, իրենց վիճակին անտեղեակ, անօթի ու մերկ, ոտերնին բոբիկ, գլուխին բաց, կը բարձրանան սարերը: Փոքր երախաներ մեծերուն հետեւելով, հակառակ լեռնային բերանաւոր դժարութեանց, փշոտ ճամբաներն արհամարելով հետիոտն կը քաշին:

Խեղճ հայեր կը գնան միւգիւրին կը պատմեն իրենց ցաւերն ու վշտերը, բայց ապարդիւն աշխատանք. անաչառ պաշտօնեան կաշառք կուգէ կորզել անոնցմէ, որոնք աղքատ ու անկարող չեն կրնար յադեցնել միւգիւրի առաջարկը: Ուստի կուգան Օրդու գալմագամին դիմելով, կը պատմեն իրենց խղճալի վիճակը. բայց այդ դժբաղդ գիւղացիներու աղաչանք ու պաղատանք անօգուտ կը լինին:

Օրդուցի քանի մը անձինք իմանալով մանրամասնորէն պատահած սոսկալի դէպքն, կը խորհին հեռագրել Պոլսոյ անգլիական դեսպանին ու Պատրիարքին, բայց դժբախտաբար սոյն ձեռնարկ կառավարութեան արգելքի տակ չյաջողեցաւ: Հակառակ եղած դիմումներու, գայմագամը կը խոստանայ բռնել ու բանդարկել այդ մարդիկը և փնտնելը պետական դանձէն վճարել:

Կիւրակի առաւօտ մը կառավարական շատ մը պաշտօնեաներ ոստիկաններու ջոկատով մը կարշաւեն այդ գիւղը. տեսնելով գիւղի ամայի տեսարանը, որը անժխտելի կերպով կը հաստատէր եղելութիւնը, փնտաւած շատ մը տեղերը քննելով, կը բռնեն մարդիկը ու կապած Օրդու ղեկելով, անկէ ալ Տրապիզոն կը ճամբեն՝ հոն բանդարկելու համար:

Միւտիւրը պաշտօնանկ եղած է. կառավարութիւնը ոստիկաններով լեցնել տուաւ քաղաքս ու անյագաբար աչքը դարձուցած է տեղոյս հայ հասարակութեան վրայ. միակ նպատակ՝ իրենց ծակ գրպանները լեցնելու համար է:

ՆԱՄԱԿ ՏՐԱՊԻԶՈՆԻՑ

Թոց գիւղի դպրոցին քանդու մը.
Տրապիզոնէն 3 ժամ հեռի Թոց գիւղի հայերը ապէ 2-3 տարի առաջ ձեռնարկած էին գիւղին գերեզ-

մանատան մէկ կողմը դպրոցի համար շէնք մը շինելու և այս տարի ալ կը լրացնեն զայն. այդ գերեզմանատան կից ունեցող կարգ մը մշուհանդ կաթոլիկ հայեր գիւղացիներու այդ քայլը արգելք տեսնելով կաթոլիկ պրօպագանդայի, որուն համար իրենք հոն գրգռող ու եկեղեցի շինած էին և միւս կողմէ ալ գրգռելով կառավարչական պաշտօնեաներէ, կուսակալին բողոք տւին ամուս առաջները, թէ հայ գիւղացիներ առանց հրամանի դպրոց կը կառուցանեն և իրենց հողին սահմանը անցնելով, մեր հողին վրայ անցած են. բռնաւոր կուսակալին ալ ուզածը այդ էր, ինչ լաւ առիթ լուսաւորչականները և կաթոլիկները իրար ձգելու և պատճառով մ'ալ դպրոցը մէջ տեղէն վերցնելու. ուստի առանց օրինական ձեւակերպութիւններ կատարելու, առանց քննելու, առանց Առաջնորդարանի իմացնելու, անմիջապէս զափթիէներ կը ղրկէ թոց դպրոցը քանդելու խիստ հրամանով. 4 զափթիէներ անկարող զգալով միայնակ գիւղ մտնել, շրջակայ Զիւտմէրա և ուրիշ գիւղերէ 20-30 թուրք հաւաքելով ապրիլ 12-ին ահագին հայհույով մը կարշաւին գիւղը և գերեզմանատունը ոտնակոխ ընելով, մէկ երկու վայրկենի մէջ կատաղաբար վար կառնին նորաշէն դպրոցը: Երեք մարդիկ չեն գտնուիր այն ատեն և քանդումը առանց միջադէպի կը վերջանայ:

Գիւղացիներու պահանջմամբ, Առաջնորդարանէն բողոքեցաւ այս անիրաւութեան դէմ, փաստելով, թէ եթէ նոյն իսկ շէնքին հողը Հասունեանի բեկորներուն ըլլալ, կուսակալ մը իր բռնապետի գծած օրէնքով իսկ չէր կրնար Տէրէ պէյի պէս վայրենի հրամաններ արձակել: Կուսակալը կարեւորութիւն չտաւ այս արդար բողոքին և սկսաւ զանազան խնդիրներ ալ հանել՝ լուսաւորչական և կաթոլիկ հայերու մէջ այս խնդրի պատճառով սաստկացած ատելութիւնը աւելի ևս արմատացնելու:

Ինչ հիանալի տիպ կառավարչի մը, ինչ արժանի գործակալ արիւնաքամ բռնապետի մը, ինչ բացարձակ փաստ կառավարութեան ճիւղալիքն ձգտումներու, քանդել դպրոց մը, մարել լուսաւորութեան դեռաբողբոջ վառարան մը, ջլատել խեղճ գիւղացիներու ինքնազարգացման ուժը, ամեն տեսակ կեղծ ու ստոր միջոցներով գրգռել, իրար սոսկալի առելի թշնամիներ ընել երկու այլադաւան եղբայրներ, յայտնապէս քաջալերել թուրք գիւղացիները ամեն անիրաւութիւններ, յարձակումներ կատարել հայերու դէմ. դա միայն անտանելի կերպով նեխած թուրք մահամբռն կառավարութեան անձեռնադիւրի արժանիքն է:

Շատ, շատ աւելի ոճիրներ կարելի է սպասել գազան ու կեղծաւոր պաշտօնեայէ մը, որ սուլթանէն շատ խիստ յանձնարարութիւններ կան հայերը ճգմելու և որուն նշանաբանն է ուտել, ուտել և ուտել...

Վերջերս Իւնայի շրջակայ Գօրգամալի անուն գիւղին մէջ կիւռճի գաղթական աւազակներ կը յարձակին հայի տան մը վրայ. հայերը իմաց կուտան մօտերը դաժնող պահապան զինուորներուն, որոնք կարծելով թէ աւազակները վրացիի հագուստով հայ յեղափոխական-

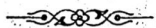
ներ են, անմիջապէս կը պաշարեն զանոնք և 2 կը սպանեն: Բայց, ով յուսախաբուածիւն, իրօք մահմեդական կիւռճիներ են եղեր սպանաճները:

Այս ձախող գործին վրէժը առնելու համար, հենց միւս օրը գիւղին քահանայն, մուխթարը և մէկ քանի զիւղացիներ Իւնա կը տանին, կը բանտարկին, պատրաստելով թէ դուք ալ մասնակից էք այդ աւազակներուն, բայց ագոր ալ ստուծիւնը շուտով երևան կեցնէ: Քանի մը օր վերջը փախչող աւազակները ուրիշ ընկերութեան հետ դարձեալ կուգան նոյն գիւղը և գնդակահար կսպանին 3 հայ և մի թուրք: Զինուորներ կը զոհէին աւազակները ձերբակալելու:

Բանգարկաճները երաշխանորոշութեամբ ազատ կը թողնին:

Այս քաղքին սիւվարի 2աւուշին Ղարա ԱՏմէտ իր հետ առնելով երկու վատհոգիներ, Բէօքլուէ գիւղի Արիստակէս քահանային սպանալէքով 25 մէճէտ և 18 քիլէ ցորեն կը կորզէ: Տ. Արիստակէս կը բողոքէ, բայց Ղարա ԱՏմէտ կը փայ անպատիտ:

Իւնայի մէջ ալ օրէ օր թուրքերը կը գրգռեն հայոց դէմ և տեսնեցաւ, որ եթէ պատե՛հ առիթը ներկայանայ, պիտի կրնան կատարելապէս գլուխ հանել տեղոյն հայերը բնաջինջ ընելու գործը շնորհիւ վեհ սուլթանին:

ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ ՄԱԿԵՒՈՆԻԱՅՈՒՄ

Մեր ընկերոջ հաղորդածը — Յունիսի 11 (ն. տ. 23) գիշերայ ժամը 11 և 30 ր. Ուրբաթ օրը Կրատովցի շրջակայքում ապստամբները մօտ 45 հոգի, Դիմո Դեադօտի առաջնորդութեամբ կռիւ ունեցան զօրքի հետ: Անյարմար դիրքի շնորհիւ նոքա կորցրին 2 մարդ: Բայց կարողացան դուրս գալ և այժմ յարմար դիրք ունին: Զօրքերը օգնութիւն են ստանում բացի դրանից նոքա գիւղերից դուրս են բերում բօլգարներին իրենց եղբայրների դէմ: Դիշերը Պալանկայ բերին մի սայլ սպանաւ և վիրաւորաւ զինուորներ:

— Յունիսի 13 (ն. տ. 25). Վերջին լուրերը հաղորդում են, որ Դիմո Դեադօտի խումբը ջարդելով զօրքի շրջան անցաւ դէպի Վարդար: Նոցանից սպանաւ են 2 և 1 վիրաւորաւ: Զօրքից սպանաւ են աւելի քան 30 հոգի: Սպանաւ են նոյնպէս 17 հոգի բօլգարներից, որոնց կառավարութիւնը ստիպելով դուրս էր բերել իրենց եղբայրակիցների դէմ: Վախենալով սրանց զէնք տալ, կառավարութիւնը տուե՛լ էր սրանց մահակներ:

— Նիկոլի խմբից փախել են 9 հոգի, բայց թէ որտեղ են, յայտնի չէ:

— Ենթադրում են, որ երկրի խորքերումն էլ ապրումաւորութիւն է սկսել:

ԲԱՅ ՆԱՄԱԿ

«Հ. Ն. ՉԱԿԻ» ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Զորմանքով կարգացինք «Հնչակի» թիւ 9-ի մէջ Կ. Պոլսէն խրկաւ լուր մը, որուն համաձայն իրր թէ հնչակեանները զարկած ըլլան զաւաճան թիւթիւնճէվը, մինչդեռ Դաշնակցութեան Կ. Պոլսոյ Կեդրոնական Կոմիտէին նախագոյն որոշումով և տեղական կոմիտէներէն «Զոհ»-ին ահաբեկիչներուն ձեռքով ի գործ դրուեցաւ անոր մահաւն վճիռը:

Զմանալով այն կէտին վրան, թէ Յեղափոխութեան տեսակէտէն կարեւորութեան իսպառ զուրկ է յեղափոխական ո՛ր և է արարքի մը այս կամ այն Կուռակցութեան ձեռքով կատարաւ ըլլալը, — սա չափ միայն կուզենք ղեկի տալ, որ թէ՛ Դաշնակցութեան Կ. Պոլսի Կեդրոնական Կոմիտէի և թէ՛ Հնչակեան Կուռակցութեան Պոլսի Մասնահրկիւն համար պատշաճաբէյ չեն կրնար ըլլալ երբէք այդ օրինակ սխալներ ու թիւրիմացութիւնները: Ուստի կը յուսանք թէ «Հնչակի» խմբագրութիւնը պիտի փութայ իր սխալն ուղղելու ստուգապոյն սղոյիւրներէ առնաւած անմիջական տեղեկութիւններով:

Կ. ՊՈԼՍԻ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԿՕՄԻՏԷ

ՆՈՒՐԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՅՈՒՑԱԿ

Կ. Պոլսի կեդրոնական սնդուկի մէջ ստացւեցան.

Մանիշակ քը-էն Մեղու 45 դահեկան, Կարիճ 100 դահ., Արուսեակ 100 դահ., Ա. 20 դահ., Համ. 20 դ., Ար. 10 դահ., Հուր 40 դահ., Բոց 20 դահ., Վրէժ 40 դ., Օրէն 20 դահեկան:

Վիշապ քաղաքէն Սմբատեան խմբ. 100 դահ. և 150 դահ., Արշակունեան 80 դահ., Քառօ 10 դահ.:

Նիզակ քաղաքի կեդրոնական սնդուկի մէջ ստացւեցան.

Անյայտ 480 դահեկան, Յ. Յպ. 540 դահ., Յ. Յկ. 190 դահեկան:

Անդ. Կ. երկրի Ղ. Ա-ից 242 ռուբ., Ասդրօշմից 180 ռուբ., 56 ռուբ., 44 ռուբ.:

Ուրմիոյ գաւառում, մի խումբ Ասորիներից 36 զօրան:

Յիշեցնում ենք, որ ամսոյս 13-ին (ն. տ. 25), լրանում է Սասունի Ապստամբութեան և Մեծ Կոտորածի միամեակը: «Դրօշակի» եկող համարը ամբողջովին նւիրաւ կը լինի մեր յեղափոխութեան պատմութեան մէջ այդ ամենանշանաւոր անցքին:

Թէեւ ինչ ինչ պատճառներով ուշացաւ Տրապիզոնի նամակը, բայց և այնպէս հարկ համարեցինք նրան զետեղել այս համարում:

Դաշնակցութեան անժամօթներից խնդրում է թղթակցութեան և նիւստութեան համար դիմել:

L. Boole, 13, Augustus Rd. Hammersmith, W. London.

Վիսնա, Դաշնակցութեան սպանաւ սպարան